

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Романтични следи в прочита: "Посланието на Пан Cogito" на Збигнев Херберт

Author: Dariusz Pawelec

Citation style: Pawelec Dariusz. (2018). Романтични следи в прочита: "Посланието на Пан Cogito" на Збигнев Херберт. „Литературен вестник” God. 27, 11-17.07. (2018), s. 29-30

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Романтични следи в прочита от стр. 29

полски стихотворения““, при това „със сигурност едно от най-мъдрите и най-разтърсващи стихотворения в полската поезия“, коментарите са по-скоро скромни. Стихотворението на Херберт или изиграва дословно ролята на последна дума в критическите изказвания, или като цяло с него приключват дългите, твърде отклоняващи се от темата писания за творчеството на поета. Ситуацията е такава, че сякаш критиката млъква пред лицето на текста. Дали затова, защото не е била нужна интерпретация и защото през първите 20 години от издаването му разбирането на скритите в него значения е било нещо естествено и очевидно? Тогава стихотворението би било *sensu stricto* „послание“, което се приема като съобщение, като неподлежаща на дискусия повеля, би било авторитетна дума. Единственото, както може да се съди по следите на възприемането, е, че това стихотворение го чака цитиране и популярност – израз на това очакване дава скромната и предвккваща го рецепция от страна на професионалните литератури⁸. Понякога това е рецепция напълно условна, чрез която пишещите за „Посланието на Пан Когито“ са препращали например своите читатели към това, за което, както се казва, „е писано вече многократно“, ограничавайки се до твърдението, че за стихотворението „има много критически текстове“⁹. Затова мястото на критическата рецепция се заема от популярността на стихотворението – „легенда с впечатляващ размах“¹⁰, което се случва още преди публикацията му в книга през 1974 г. „Херберт – както пише за „Посланието...“ Барбара Торунчук, – събуди за живот едни от най-често цитираните думи в поезията“¹¹. Яцек Лукашевич в популяризаторската си книга за Збигнев Херберт, когато припомня периода на военния режим, затвърждава тази слава с едно изречение: „Голяма е била тогава популярността на „Посланието на Пан Когито““¹². На друго място същият критик твърди: „За това „Послание...“ тогава се говореше наивно и директно“¹³. Така обобщава популярността на стихотворението във времето Александър Наварецки: „Стихотворението, присъстващо в студентските програми и в театрите (не само „алтернативните“), се появи в репертоара на празненствата на „Солидарност“, вдигна шум в медиите, за да може после да остане задълго в нелегалните конспиративни заведения, в помещенията на енориите, в параклисите и катедралите. Дълго разпространяван в многобройните нелегални вестничета, накрая успява да достигне до учебниците“¹⁴.

И точно този феномен на популярността на стихотворението, приеман от критиците само одобрително, налага да обърнем внимание на възможните следи на Романтизма. Рецепцията на „Посланието на Пан Когито“ отрежда на Херберт – стоика и човека на иронията, позицията на романтичен поет в най-дословното романтично значение на тази дума – като „духовен водач на поробения и узнетен народ“¹⁵. Павел Лишицки пише, спомняйки си за авторска вечер на Збигнев Херберт в една от варшавските католически църкви: „Поет на Романтизма и предводител, народът със смирение вървеше след него: отново се оказа, че романтичният пример не може да се избегне“¹⁶. Очевидно се появява въпросът дали това ситуиране на поета в ролята на пророк е обосновано от характера на неговата творба, разбираа тук в по-широк смисъл, а не само като „най-популярното, почитано и преживявано“¹⁷ стихотворение. С други думи казано, трябва да се запитаме: възможно ли би било да си поет пророк „в сянката на хекзаметъра“, чието „далечно чувство“¹⁸ ни обгръща още в първия вариант на „Посланието...“? Ясно е, че нямам намерение да се позовавам на едно-единствено, дори може би най-важно стихотворение на Херберт, за да определям чрез него широкя контекст на романтическата традиция за неговото творчество. Традиция, към която, както си спомняме, самият поет е пожелал по-скоро да запази дистанция в изказванията си, свързани със стихотворението, и с която след това диалогизира и полемизира в някои от следващите си творби. „Все по-често в творчеството на Херберт – както доказва Малгожата Миколайчак, – могат да се

^[1] Първият и за много дълго време единственият цялостен опит за интерпретация се появява едва през 1983 г. Вж.: А. Kowalczyk: Złote runo nicości. „Tygodnik Powszechny” 1983, бр. 11.
^[2] Т. Patrzalek: Dwa przesłania. „Polonistyka” 1992, бр. 4. За автора текстът е вдъхновение за сравнение по време на занятия между стихотворението на Херберт и „Przesłania Pana X“ („Посланието на Господин X“) на Ян Полковски. Чрез определението „критически текстове“ за текста на Херберт авторът ни препраща към „Zadań do lektury dla kl. III i IV liceum i technikum“, Вроцлав, 1991.
^[3] А. Nawarecki: Trzy ostatnie słowa Pana Cogito. O wierszu Zbigniewa Herberta „Przesłanie Pana Cogito”. В: Kanonada. Interpretacje wierszy polskich (1939-1989). Под ред. на: А. Nawarecki, D. Pawelec, Катовице, 1999 г., с. 146.
^[4] В. Toruńczyk: Dukt pisania, dukt pamięci. В: Poznawanie Herberta 2. Под ред. на: А. Franaszek. Краков, 2000, с. 77.
^[5] J. Łukasiewicz: Herbert. Вроцлав 2001, стр.185
^[6] J. Łukasiewicz: Poezja Zbigniewa Herberta. Варшава 1995, стр. 84
^[7] А. Nawarecki: цит. съч., с. 147.
^[8] Вж.: Słownik terminów literackich. Под ред. на: М. Głowiński, Т. Kostkiewiczowa, А. Okopiń – Sławińska, J. Sławiński, Вроцлав 2008, с. 624
^[9] Р. Lisicki: Puste niebo Pana Cogito. В: Poznawanie Herberta. 1998, с. 242.
^[10] А. Nawarecki: цит. съч., с. 146.
^[11] На това обръща внимание К. Клоушнски: К. Kłosiński: Poezja zaimków. О „Przesłaniu” Pana Cogito. В: същият автор: W stronę inności. Rozbiory i debaty. Катовице 2006, стр. 66

Збигнев Херберт

Посланието на Пан Когито

Върви накъдето отидоха другите към тъмния край за златното руно на нищото твойта последна награда

изправен върви сред тези които стоят на колене сред обърнати гърбове и превърнати в пепел и прах

оцелял си не за това да живееш кратко е твоето време трябва да оставиш свидетелство

бъди храбър когато умът ти се заблуждава бъди храбър в крайна сметка брой се само това

нека твоят безсилен Гняв бъде като океана колкото пъти дочуеш гласа на унижените и оскърбените

и да не те изоставя твойта сестра Презрението към шпионите палачите и страхливците – те ще спечелят ще дойдат на твоето погребение и с облекчение буцата пръст

ще хвърлят а дървоядът ще ти напише една биография подредена

и не прощавай наистина не е в твоята власт да прощаваш от името на тези които в зори бяха предадени

но се пази от ненужната гордост в огледалото гледай лицето си клоунско повтаряй си: бях призван – но нима нямаше по-добри

пази се да не изсъхне сърцето ти обичай извора призори птицата с непознато име дъба през зимата светлината върху зида небесния блясък те нямат нужда от твоето топло дихание а съществуват за да ти кажат: утеха не чакай от никого

бъди буден – щом светлината даде знак върху хълма – стани и тръгни докамо кръвта преобръща звездата ти тъмна в гърдите

повтаряй си старите заклинания на човечеството приказките и легендите защото така ще спечелиш доброто което не ще спечелиш повтаряй великите думи повтаряй ги упорито като онези които вървяха в пустинята и в пясъка се стопиха

и ще те наградят с това което са имали подръка шибващ смях убийство върху бунището

върви защото само така ще бъдеш приет в кръга на студентите черепи в кръга на твоите предци: Гилгамеш Хектор Роланд защитници на царства без граници и градове пепелища

Бъди верен Върви

Превод: ВЕРА ДЕЯНОВА

откритят иронично представени образни и ситуативни клъшета, израсли на почвата на Романтизма.¹⁹ Същата авторка обръща внимание на характерното за успеха на поета „преплитане на разнородни елементи в представянето на романтическите концепции“²⁰. Арен Ван Нюкеркерн направо нарича Херберт „криptomесиянист“: „Хербертовият месианизъм очевидно не се отъждествява с обожествяването на народа от XIX в., но няма съмнение, че поетът се отнася към ситуацията в следвоенна Полша като към някакво метафизично изпитание“²¹. Внимателното четене на много стихотворения на Збигнев Херберт от различните периоди на творчеството му ни позволява в тях да забележим без съмнение, поета на романтическото въображение или преди всичко, както ни внушава Малгожата Миколайчак, поета, който се „поддава на характерната херменевтика на романтическото въображение“²². Със сигурност можем да намерим в произведенията и биографията на поета много аргументи, които биха ни позволили да изградим впечатляващ портрет на съвременен романтик, силно укрепен в своето време, макар и в началото възприет, дори и в кавички в образа на „класик“. За целите на този прочит и за по-доброто разбиране на „Посланието на Пан Когито“ ще се огранича до две конкретни романтически следи. Осъзнаването на тези следи може да ни позволи да се приближим към обяснението за феномена на „романтическата“ рецепция на стихотворението. В цитирания вече труд за връзките на Херберт с Романтизма Малгожата Миколайчак установява по следния начин отношението на поета към наследеното от тримата пророци: „Но все пак най-важно се оказва не амбивалентното наследство на Мицкевич, не Словацки, когото Херберт посочва като еднн от своите учители. Ако търсим романтическите предци на тази поезия, то най-

^[1] М. Mikołajczak: „…światy, cienie światów, światy z marzenia”. Związki Herberta z romantyzmem. В: Polska literatura współczesna wobec romantyzmu. Под ред. на: М. Łukaszuk, D. Seweryn. Люблин 2007, с. 112.
^[2] Pak там, с. 113;
^[3] Van Nieukerken: Ironiczny konceptyzm. Nowoczesna polska poezja metafizyczna w kontekście anglosaskiego modernizmu. Краков 1998, с.188.
^[4] М. Mikołajczak: цит. съч., с. 119.

близкият роднина на Херберт се оказва Норвид […]“²³. В случая с „Посланието на Пан Когито“ поезията на Мицкевич и традицията на Словацки изглеждат основни романтически интертекстове, позволяващи едновременно по-добре да се схване както реторичното намерение, така и мисловната конструкция на стихотворението. „[…]] пълна с бунт и протест, изискваща невъзможни битки, дори понякога безнадеждни“ – така пише Юлиуш Клейнер за изразяването на болката в „Лила Венегда“ на Юлиуш Словацки.²⁴ И после открива в прочита на драмата следващото романтическо послание на поета: „Защото, ако катастрофата не зависи от поражението, то тя зависи от собственото духовно състояние“, „което предварително губи, трябва да съхрани в себе си духовно пространство, идентично с културното наследство“²⁵. Присъствието на мита за Лила Венегда в стихотворението на Збигнев Херберт изглежда толкова силно, колкото и неочевидно. Без съмнение в него се влишта като в пълна с чувство на гняв и „презрение“ Венедска трагедия “предварителната храброст на поражението“, и както се полага: „този, който предварително е победен, трябва да запази в себе си духовното пространство, идентично с наследството на културата“²⁶. Връзката с арфата талисман и песните за магична сила предизвикват у героя на Херберт постоянното повтаряне на „старите заклинания на човечеството”. В тези две препратки се стига до гласа на една и съща „ирационалност на нещастиеото“, изразяваща се в „несъизмеримостта на покорените и победителите“²⁷. В литературноисторически аспект апелът на Херберт призовава и осъвременява лирическия герой на „До полската майка“. Нека припомним неговото призвание:

*синът ти е призван за бой без слава за мъченичество... без възкресение.*²⁸

Героят на Мицкевич е въображаем адресат на Хербертовата творба.²⁹ При това е видно как на фона на общото представяне с автора на „До полската майка“ се появява известно полемично усилие. На думите на Мицкевич: „Защото няма да тръгне като рицар древен“, Херберт отговаря, както изглежда доста решително: „Върви накъдето отидоха другите“. Но в основата на този призив се крие единствено илюзията за рицарския етос и мечтата за явна борба, позната ни от стихотворението на Мицкевич. Вместо достоен противник там присъства глутницата на „шпионите, палачите, страхливците“; вместо възторг от „епическото“ бойно поле – „шибващ смях, убийство върху бунището”. Това е визията в “Посланието на Пан Когито”, която във версията на романтичния поет Мицкевич изглежда почти идентично, представена по сходен начин:

Покана ще му прати непознат шпионин, Борба ще води с съд клетвопрестъпен и бойното поле ще бъде дол усоен, присъда ще чете враг мощен, недостъпен.

Последната награда на адресата от „Посланието...“ трябва да бъде, както си спомняме, „златното руно на нищото“³⁰, а на героя на Мицкевич:

На победения за паметник над гроба бесилката ще служи – сухи две дървета; [...]

Отчетливата разлика между този текст на Херберт и „До полската майка“ включва не само интонацията („равномерната стихотворна стъпка на творбата“³¹), но и позоваването на “общоприети примери за героизъм”³² и свързаното с тях обещание за слава. Интонацията на „Посланието на Пан Когито“ несъмнено израства от мотивация, която стои далеч от от примерите за запазване на спокойствие и самообладание. Реторичните усилия в стихотворението на Херберт трябва да подтикнат читателя с подчертано романтичен слух. „Стани и тръгни“ представлява очевидно революционен апел. Това е призив, присъщ на тиретейската (военната) поезия и присъстващ в стихове, които призовават към битка и към „въ-стание“, а по отношение на родината също и към „въз-ставане от мъртвите“. „Посланието на Пан Когито“ следователно актуализира полската историко-литературна жанрова вълна от „пробуждания“, избираци от най-силния „хейнал“³³. (...)

Превод: ПРЕСЛАВА ПЕТКОВА и АГНЕШКА ХМЕЛЪВЕЦ

^[1] Pak там: с. 121-122

^[2] J. Kleiner: Slowacki. Лвов 1939, с. 133.

^[3] Pak там: с. 142

^[4] J. Łukasiewicz: Poezja..., стр. 78.

^[5] Определение на Клайнер. Вж. бел. 23: стр. 141.

^[6] Бел. прев.: Този и следващите цитати от стихотворението са цитирани в превод на Пенка Цанева (под псевдоним Бленика) по изд. „Избрани преводи – Бленика“, Вж. „Български преводачи“, Народна култура 1990, София, с. 51–53.

^[7] Повече за концепцията на адресата в „Посланието на Пан Когито“, а също и в контекста на романтичните препратки, припомнени в настоящия труд, в книгата „Świat jako Ty. Poezja polska wobec adresata w drugiej połowie XX wieku“ (Катовице 2003).

^[8] Цитатите от „Посланието на Пан Когито“ са по превода на Вера Деянова от: Збигнев Херберт, Силата на вкуса. 100 стихотворения в преводна Вера Деянова, София, Стигматъ, 2000.

^[9] Cz. Zgorzelski: цит. съч., с. 390.

^[10] Pak там, с. 387.

^[11] Старинна мелодия, изпълнявана от тръбач, която предупреждава жителите за нападение, пожар или при друга заплаха за града или крепостта. Паметта за тази традиция е запазена смволично до днес, като мелодията се изпълнява предимно на официални празници или за оповестяването на кръгъл час. Най-известният пример е хейналът в Мариацката катедрала, Краков. (Бел. прев.)